

Niepowodzenia szkolne – przyczyny i zapobieganie.

Opracowała: Kinga Gajewska

KOSZALIN 2018

SPIS TREŚCI

1. Uczeń trudny – definicja.	3
2. Pojęcie niepowodzeń szkolnych.	4
3. Przyczyny niepowodzeń szkolnych.	5
4. Zapobieganie niepowodzeniom szkolnym.	7
5. Bibliografia.	8

1. Uczeń trudny – definicja.

Kim jest uczeń trudny? W jaki sposób możemy go określić? Czy jest to osoba mająca braki w wiadomościach i umiejętnościach wymaganych przez szkołę? Na pewno tak, ale czy tylko? Moim zdaniem uczeń trudny to również taka osoba, która sprawia trudności wychowawcze. Jednak skąd biorą się te wszystkie niepowodzenia związane z nauką, jak i zachowaniem ucznia? By odpowiedzieć na to pytanie, spróbuję na początku zdefiniować termin uczeń trudny.

Zdaniem Wincentego Okonia uczeń trudny to jednostka nieprzystosowana społecznie oraz taka, która nie poddaje się oddziaływaniom wychowawczym¹.

N. Havers na podstawie badań empirycznych i analizy statystycznej wyróżnił cztery odmiany takiego nieprzystosowania:

- ✓ zachowanie agresywne przejawiające się w agresji fizycznej bądź słownej, które jest wyrazem przewagi procesów pobudzania nad procesami hamowania;
- ✓ zachowanie powściągliwe wyrażane poprzez lęk i izolowanie się od otoczenia społecznego, w tym przypadku przeważają procesy hamowania;
- ✓ zachowanie niedojrzałe, które nie odpowiada danemu okresowi rozwojowemu ucznia;
- ✓ zachowanie delikwentne, które charakteryzuje się poważnymi wykroczeniami przeciwko normom moralnym, np. przynależność do grup przestępczych, kradzieże, ucieczki, wagary².

Z kolei M. Pieniek w referacie „Trudny uczeń, czyli czego jeszcze nie zrobiłam, by zniknął przymiotnik na początku tego zdania” na bazie wywodów E. Kena wyróżnia kilka negatywnych form zachowań ucznia. Są to:

- ✓ awantura (uczeń zachowuje się prowokująco, gdyż próbuje zwrócić na siebie uwagę pedagoga; jeśli reakcja nauczyciela na jego zachowanie jest niemiła, w uczniu narasta złość, która z biegiem przykrych dla wychowanka sytuacji przeradza się w agresję wobec zwierzchnika; uczniowi-awanturnikowi zależy niejako na karceniu, ponieważ dzięki niemu uważa swoje zachowanie za usprawiedliwione, ponadto utwierdza się w przekonaniu, iż to on jest ofiarą);
- ✓ zabawa w „głupiego” (uczeń ten poszukuje słuchaczy – oglądaczy, następnie zachowuje się tak głupio, iż zachodzi obawa o jego zdrowie psychiczne; gdy zostaje wyśmiany, cieszy się z takiego obrotu sprawy; prawdopodobnie przyczyną takiego zachowania jest wyniesione przeświadczenie, iż tylko przez głupawe postępowanie zwraca na siebie uwagę);
- ✓ błazenada (uczeń podczas nieobecności nauczyciela przedrzeźnia go, w ten sposób próbuje

1 W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 417

2 W. Okoń ..., op. cit., s. 417

znaleźć się w centrum uwagi równolatków);

- ✓ gra w „niezdarę” (uczeń zachowuje się jak słoń w składzie porcelany, coś upuści, wpada na innych, kogoś szturchnie, a chwilę potem przeprasza; gdy ktoś na niego nakrzyczy, uczeń często śmieje się i mówi, że „tego nie chciałem”, taki uczeń swoje zachowanie pozoruje na wypadek, jednak w rzeczywistości jest to złośliwie wymierzone zachowanie);
- ✓ wymuszanie (uczeń względem nauczyciela używa zwrotów: „nikt mnie nie zmusi”, „zmusi mnie Pan/Pani?”);
- ✓ gra w drażliwego (takie zachowanie ucznia bardzo często związane jest z jego kompleksami, np. dotyczącymi wyglądu, inteligencji; jeśli dojdzie do sytuacji, która mogłaby zdemaskować jego problem, wychowanek często reaguje agresją)³.

2. Pojęcie niepowodzeń szkolnych.

Zagadnienie niepowodzeń szkolnych znalazło odzwierciedlenie w wielu opracowaniach naukowych, w których autorzy próbowali określić przyczyny i skutki niepowodzeń oraz znaleźć środki zaradcze.

W. Okoń niepowodzenia szkolne definiuje jako proces ujawniania się braków w wymaganych przez szkołę wiadomościach i umiejętnościach uczniów oraz negatywnego stosunku młodzieży wobec tych wymagań⁴.

Według Cz. Kupisiewicza niepowodzenia szkolne to rozbieżność między wiadomościami, umiejętnościami i nawykami opanowanymi przez uczniów, a materiałem poszczególnych przedmiotów ujętym w założeniach programowych⁵.

Natomiast J. Konopnicki pojęcie niepowodzenia i sukcesu w nauce szkolnej rozpatruje łącznie. Autor uważa, iż w nauczaniu tam, gdzie kończy się powodzenie rozpoczyna się porażka i odwrotnie⁶.

Ponadto polscy badacze, a przede wszystkim J. Konopnicki, wyróżniają kilka faz niepowodzeń szkolnych. W pierwszej fazie pojawiają się braki w wiadomościach, które są niewidoczne nawet dla samego ucznia. Nie dostrzega ich również otoczenie, nauczyciel, czy też rodzice. Mogą wtedy występować pierwsze oznaki niezadowolenia ze szkoły i negatywnego do niej stosunku. Druga faza to już zaawansowane braki ucznia w wiadomościach. Nawet przy najlepszej woli, uczeń nie jest w stanie w sposób normalny korzystać z nauki szkolnej. Dziecko ucieka się do oszustw, tj. odpisywanie prac

3 M. Pieniek, Trudny uczeń, czyli czego jeszcze nie zrobiłam, by zniknął przymiotnik na początku tego zdania. W: Biblioteka w Szkole 2002 nr 3, s. 4 - 5

4 W. Okoń, Słownik pedagogiczny. PWN, Warszawa 1984, s. 203

5 Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dzieci w nauce szkolnej* W: Encyklopedia pedagogiczna. Fundacja Innowacja, Warszawa 1997, s. 449

6 J. Konopnicki, Powodzenia i niepowodzenia szkolne. PZWS, Warszawa 1966, s. 14

domowych. W fazie trzeciej niepowodzeń szkoła zauważa już braki i pojawiają się oceny niedostateczne. Fazą czwartą jest drugoroczność, czyli oficjalne stwierdzenie niepowodzeń ucznia w szkole⁷.

3. Przyczyny niepowodzeń szkolnych.

Jakie są przyczyny trudności wychowawczych sprawianych przez uczniów? Czy są tylko symptomem ich rzeczywistego nieprzystosowania do warunków i wymagań życia szkolnego? Sądzę, że nie. Niejednokrotnie są efektem naturalnego rozwoju dzieci i młodzieży, a także okoliczności i sytuacji, w jakich się aktualnie znajdują. Dlatego też w pracy z uczniem trudnym bardzo ważna jest trafnie postawiona diagnoza. Można zatem trudności wychowawcze określić jako efekt naturalnego rozwoju dziecka, jak i jego nadpobudliwość oraz nieumiejętność radzenia sobie z emocjami.

Cz. Kupisiewicz uważa, iż przyczyny niepowodzeń szkolnych są często złożone i wielorakie. Mogą one bowiem tkwić zarówno w postępowaniu ucznia, czyli w jego motywach i przejawach, jak i w szerokim zakresie reakcji uwarunkowanych bodźcami umysłowymi, emocjonalnymi, wolicjonalnymi oraz moralnymi. Ponadto przyczyny te mogą być związane z czynnikami niezależnymi od ucznia, np. ze złymi warunkami materialnymi, przewlekłymi chorobami, ze złą atmosferą wychowawczą w rodzinie oraz niedociągnięciami dydaktycznymi szkoły. Ze względu na taki punkt widzenia, autor zwraca uwagę na następujące czynniki, które decydują o porażkach ucznia:

- ✓ ekonomiczno-społeczne, do których zalicza złe warunki materialne i mieszkaniowe, rozpad struktury rodziny, niski poziom intelektualny i kulturalny rodziców, niewłaściwą postawę rodziców wobec dziecka, brak zrozumienia i zaspokajania potrzeb swojego potomstwa;
- ✓ dydaktyczne, które mogą one być spowodowane niedostatecznym przygotowaniem nauczycieli przez co popełniają błędy dydaktyczne oraz charakteryzują się wadliwą postawą w stosunku do uczniów;
- ✓ biopsychiczne tkwiące w samym dziecku, np. wady wymowy, wzroku, słuchu⁸.

Zdaniem B. Łuczak bardzo ważną rolę odgrywa środowisko, w którym rozwija się dziecko. Zaburzenia w sferze ekonomiczno – społecznej autorka wskazuje jako pierwszą z przyczyn niepowodzeń ucznia. Atmosfera panująca w domu, sytuacja materialna, wartości wyznawane przez poszczególnych członków, zaspokajanie potrzeb dziecka wpływają na osobowość dziecka i jego późniejsze pozytywne ustosunkowanie do nauki. Podejście do nauki B. Łuczak dzieli na dwa elementy:

- ✓ długofalowe, obejmujące cały wiek przedszkolny. Etap ten związany jest z troską o prawidłowy, harmonijny i wszechstronny rozwój psychofizyczny dziecka, jak również na zapewnieniu potomstwu najbardziej odpowiednich warunków życia oraz prawidłowym oddziaływaniu

⁷ J. Konopnicki..., op. cit., s. 18 - 20

⁸ Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dzieci w nauce szkolnej...* op. cit., s. 450, 451

wychowawczym; oraz

- ✓ bezpośrednio, obejmujący ostatni rok przed pójściem do pierwszej klasy.

W opinii B. Łuczak przedszkole zapewnia dziecku optymalne przygotowanie do szkoły. Należy zwrócić szczególną uwagę na zdrowie i prawidłowy rozwój dziecka, ponadto korygować wady postawy, słuchu, wzroku i mowy. Natomiast rola rodzica polega na zapewnieniu potomstwu aktywnego uczestnictwa w życiu rodzinnym, organizowaniu zabawy, zajęć kształcących, umożliwianiu kontaktu z rówieśnikami, rozwijaniu uczuć społecznych oraz kształtowaniu właściwego stosunku do samego siebie. Poza tym rola rodziny nie ogranicza się tylko do wczesnych lat życia dziecka. Trwa ona do czasu osiągnięcia przez nie samodzielności, zdobycia wykształcenia⁹.

Chociaż zakres i charakter odpowiedzialności rodziców za dziecko zmienia się w różnych stadiach rozwoju dziecka, nie ulega wątpliwości, że to właśnie rodzina jest jej najważniejszym ogniwem. Szkoła i inne instytucje oświatowe i opiekuńcze nie przejmują funkcji wychowawczej rodziny, tylko wspierają ją w jej pełnieniu. Drugą przyczyną niepowodzeń szkolnych ucznia są czynniki biopsychiczne, do których należą:

- ✓ poziom inteligencji,
- ✓ temperament,
- ✓ cechy charakteru,
- ✓ stan zdrowia,
- ✓ rozwój psychomotoryczny.

Dziecko rozpoczynające naukę w szkole jest pod wieloma względami ukształtowane. Jego stosunek do określonych zjawisk, intelektualna i emocjonalna postawa wobec różnorodnych przedmiotów oraz rozwój fizyczny i psychiczny zostały już w pewnej mierze uformowane przez wychowanie w rodzinie lub w przedszkolu. Jak wykazują badania naukowe problemy uczniów w dużej mierze związane są z nieharmonijnie przebiegającym rozwojem intelektualnym. Dysharmonia ta może np. dotyczyć prawidłowego lub przyspieszonego rozwoju fizycznego, a opóźnionego rozwoju umysłowego.

Zdaniem B. Łuczak nieprawidłowości mogą także zachodzić w obrębie rozwoju umysłowego, które nazywane są fragmentarycznymi deficytami rozwojowymi. Wówczas obejmują one rozwój:

- ✓ spostrzegania wzrokowego (związany z zaburzeniem części kory mózgowej odpowiedzialnej za analizę i syntezę, uczniowie rozumieją litery i cyfry jako symbole, jednak nie potrafią zastosować ich jako znaki graficzne),

9 B. Łuczak, Niepowodzenia w nauce. G&P Oficyna Wydawnicza, Poznań 2000, s. 11 - 13

- ✓ spostrzegania słuchowego (dotyczący niesprawnie działającej tej części kory mózgowej, która odpowiada za odbiór dźwięków, ich różnicowanie oraz syntezę, dzieci mają trudności z podziałem wyrazów na głoski oraz łączeniu głosek w wyrazy, kłopoty z czytaniem, pisanem ze słuchu, nauką wierszy, zapamiętaniem tabliczki mnożenia),
- ✓ rozwój motoryczny (ściśle związany z rozwojem poznawczym, emocjonalnym oraz społecznym; problemy dotyczą głównie zajęć praktycznych i kultury fizycznej, dzieci ćwiczą niechętnie, czynności sprawnościowe sprawiają im wiele trudności. W obrębie rozwoju motorycznego możemy wyróżnić zaburzenia koordynacji ruchowej, małych grup mięśni, obniżenie precyzji ruchów oraz zaburzenia koordynacji wzrokowo - ruchowej;
- ✓ rozwój manualny¹⁰.

4. Zapobieganie niepowodzeniom szkolnym.

Jak zapobiegać wszystkim niepowodzeniom szkolnym? Jak pisze Cz. Kupisiewicz do podstawowych dydaktycznych metod i środków zapobiegania niepowodzeniom szkolnym oraz ich zwalczania zalicza się:

- ✓ profilaktykę pedagogiczną, a w tym nauczanie problemowe i nauczanie w zespołach uczniowskich (właściwa organizacja pracy na lekcji, odpowiedni dobór metod i form pracy);
- ✓ diagnozę pedagogiczną, czyli posługiwanie się różnymi sposobami poznawania ucznia i możliwie natychmiastowe wykrywanie luk w wiadomościach, umiejętnościach i nawykach każdego ucznia (obserwacja i dobre poznanie ucznia);
- ✓ terapię pedagogiczną, w której nauczyciel wyrównuje wykryte zaległości (indywidualizacja procesu nauczania, prowadzenie przez szkołę zajęć wyrównawczych)¹¹.

¹⁰ B. Łuczak..., op. cit., s. 14 - 15

¹¹ Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dzieci w nauce szkolnej...* op. cit., s. 452

BIBLIOGRAFIA

1. Konopnicki Jan, Powodzenia i niepowodzenia szkolne. Warszawa 1966
2. Kupisiewicz Czesław, Niepowodzenia dzieci w nauce szkolnej. Warszawa 1997
3. Łuczak Bogumiła, Niepowodzenia w nauce. Poznań 2000
4. Okoń Wincenty, Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa 2001
5. Okoń Wincenty, Słownik pedagogiczny. Warszawa 1984
6. Pieniek Małgorzata, Trudny uczeń, czyli czego jeszcze nie zrobiłam, by zniknął przymiotnik na początku tego zdania, Warszawa 2002